

Юрійчук Олена Орестівна

*аспірантка кафедри теорії та філософії права
Інституту права та психології*

Національного університету «Львівська політехніка»

Юрийчук Елена Орестовна

*аспирантка кафедры теории и философии права
Института права и психологии*

Национального университета «Львовская политехника»

Yuriichuk Olena

*Post-Graduate Student of the Department of Theory and Philosophy of Law of
Institute of Law and Psychology of
National University «Lviv Polytechnic»*

DOI: 10.25313/2520-2308-2018-8-4262

КРИЗА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОБУТНОСТІ У КОНТЕКСТІ ПРАВОВОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

КРИЗИС НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОБУТНОСТІ В КОНТЕКСТЕ ПРАВОВОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМА

THE CRISIS OF NATIONAL IDENTITY IN THE CONTEXT OF LEGAL MULTICULTURALISM

Анотація. В статті досліджуються питання теорії правового мультикультуралізму, процеси виникнення та розвитку терміну. Проаналізовано особливості застосування правового мультикультуралізму в Сполучених Штатах Америки і Канаді з одного боку та в країнах Європейського Союзу з іншого. Акцентовано на відмінностях його розуміння, зокрема наголошено, що криза правового мультикультуралізму в країнах Європи часто пов'язана з намаганням прив'язати теорію виключно до вирішення проблем мігрантів.

Здійснено аналіз мультикультурного суспільства, наголошено на причинах розвитку недосконалої політики правового мультикультуралізму зокрема в країнах Європейського Союзу.

В статті досліджено питання конфлікту ідентичностей та мультикультуралізму, запропоновано, як один з можливих варіантів відповідей, політику мультикультурної ідентичності. Визначаючи її процес пошуку можливості співіснування в багатокультурному суспільстві різних етнічних, національних груп, емігрантських громад тощо, акцентовано, що головну роль в якій відіграє становлення національної самобутності – як однієї з найбільш важливих колективних ідентичностей.

В контексті національної самобутності та недопущення її кризи в ситуації правового мультикультуралізму наголошено на ролі національних цінностей, зокрема на прикладі України, яка у своєму розвитку як демократичної правової держави послуговується не лише власними надбаннями, але й запозиченнями з більш розвинутих правових культур.

Важливо зазначити, що роль національної самобутності у контексті правового мультикультуралізму неможливо переоцінити. Процеси глобальної інтеграції часто спричиняють розмивання кордонів між існуючими культурними групами і без належної асиміляції та правильно застосованої політики правового мультикультуралізму постає або кілька закритих груп, між якими немає належного діалогу, або єдине але розрізнене суспільство без ядра у вигляді національної самобутності.

Зважаючи на те, що правовий мультикультуралізм як філософсько-правова теорія у первісному її вигляді – один з найбільш вірогідних варіантів існування плюралістичного суспільства, національна ідентичність – необхідний елемент побудови міцної демократичної правової держави.

Ключові слова: мультикультуралізм, правовий мультикультуралізм, нація, національна самобутність, мультикультурна ідентичність.

Аннотация. В статье исследуются вопросы теории правового мультикультурализма, процессы возникновения и развития термина. Проанализированы особенности применения правового мультикультурализма в США и Канаде с одной стороны и в странах Европейского Союза с другой. Акцентируется на различиях его понимания, в частности отмечено, что кризис правового мультикультурализма в странах Европы часто связан с попыткой привязать теорию исключительно к решению проблем мигрантов.

Осуществлен анализ мультикультурного общества, отмечается в причинах развития несовершенной политики правового мультикультурализма в частности в странах Европейского Союза.

В статье исследован вопрос конфликта идентичностей и мультикультурализма, предложено, как один из возможных вариантов ответов, политику мультикультурной идентичности. Определяя ее процесс поиска возможности сосуществования в многокультурном обществе различных этнических, национальных групп, эмигрантских общин и т.д., акцентируется, что главную роль в ней играет становления национальной самобытности – как одной из наиболее важных коллективных идентичностей.

В контексте национальной самобытности и недопущения ее кризиса в ситуации правового мультикультурализма отмечено в качестве национальных ценностей, в частности на примере Украины, которая в своем развитии как демократического правового государства пользуется не только собственными достижениями, но и заимствованиями из более развитых правовых культур.

Важно отметить, что роль национальной самобытности в контексте правового мультикультурализма невозможно переоценить. Процессы глобальной интеграции часто вызывают размывание границ между существующими культурными группами и без надлежащей ассимиляции и правильно примененной политики правового мультикультурализма возникает или несколько закрытых групп, между которыми нет должного диалога, или единственное но разрозненное общество без ядра в виде национальной самобытности.

Несмотря на то, что правовой мультикультурализм как философско-правовая теория в первоначальном ее виде – один из наиболее вероятных вариантов существования плюралистического общества, национальная идентичность – необходимый элемент построения прочной демократического правового государства.

Ключевые слова: мультикультурализм, правовой мультикультурализм, нация, национальная самобытность, мультикультурная идентичность.

Summary. The article deals with the questions of the theory of legal multiculturalism, the processes of the origin and development of the term. The peculiarities of the application of legal multiculturalism in the United States and Canada on the one hand and in the countries of the European Union on the other are analyzed. The emphasis is on the differences in his understanding, in particular, it is stressed that the crisis of legal multiculturalism in the countries of Europe is often associated with an attempt to connect the theory only with the solution of the immigration problems.

The analysis of multicultural society is carried out, the reasons for the development of imperfect policy of legal multiculturalism, in particular in the countries of the European Union, are emphasized. The article deals with issues of conflict between identities and multiculturalism, proposes The analysis of multicultural society is carried out, the reasons for the development of imperfect policy of legal multiculturalism in particular in the countries of the European Union are emphasized. The article deals with issues of conflict of identities and multiculturalism, and suggests a policy of multicultural identity as one of the possible answers. In defining its process of searching for the possibility of coexistence in various cultural societies of different ethnic and national groups, emigrant communities, etc., it is emphasized that the formation of a national identity, as one of the most important collective identities, plays a leading role.

In the context of national identity and prevention of its crisis in the situation of legal multiculturalism, the role of national values is emphasized. In particular, on the example of Ukraine, that in its development as a democratic law-abiding state uses not only its own assets, but borrowings from more developed legal cultures, as well.

It is important to note that the role of national identity in the context of legal multiculturalism can not be overemphasized. The processes of global integration often cause the blurring of borders between existing cultural groups, and without proper assimilation and a properly applied policy of legal multiculturalism, there are either a few closed groups that do not have a proper dialogue or a single but isolated society without a nucleus in the form of a national identity.

Given that legal multiculturalism as a philosophical and legal theory in its original form is one of the most likely variants of the existence of a pluralistic society, national identity is a necessary element of building a strong democratic legal state.

Key words: multiculturalism, legal multiculturalism, nation, national identity, multicultural identity.

Постановка проблеми. Першочерговим завданням кожної сучасної демократичної держави є максимальна консолідація нації та забезпечення її стабільності; втім, цього доволі важко досягти з огляду на процеси глобалізації. Так, збільшення взаємозалежності політичної, економічної та соціальної сфер, зростання ролі міграційних процесів та, відповідно, не завжди доречно застосування принципів мультикультурної політики часто обертаються не посиленням ролі національного суспільства через його збагачення у взаємодії з іншими культурами, а навпаки послабленням через постійну потребу зважати на збереження національної самобутності та уникнення розмитості між національними та культурними кордонами. У цьому контексті, зазначив голова комісії ЮНЕСКО з питань освіти Жак Делор, сучасники буквально хворіють від запаморочення, розриваючись між процесом глобалізації і пошуками своєї ідентичності, опори в минулому, причетності до того чи іншого етнічно-культурного та релігійного суспільства [2, с. 106–107].

У філософсько-правовій науці прийнято розрізняти три основні моделі організації етнокультурної сфери: національну державу, мультикультурне і полікультурне (поліетнічне) суспільство. Зважаючи на те, що існування «чистих» національних держав сьогодні практично виключене власне через процеси глобалізації, із інших двох моделей саме мультикультурна є найбільш привабливою: так, полікультурне суспільство припускає, що в етнокультурному зрізі воно складається з етнічних громад, які виступають носіями колективних прав, однак саме мультикультурне, яке найповніше відповідає ліберальним філософсько-правовим концепціям, розглядає суспільство як сукупність індивідів, які самовизначаються у культурній сфері [11, с. 35–38]. Втім, на практиці хаотичність застосування правового мультикультуралізму та його недосконале впровадження у регулюванні суспільно-політичних процесів призводить до того, що виникає загроза національній самобутності — це сприяє як культурному розламу, так і виникненню радикалізаційних рухів і цілком неконтрольованих правових наслідків.

На сьогодні дослідники правового мультикультуралізму та питань національної ідентичності в полікультурному суспільстві не здатні запропонувати єдино правильного варіанту вирішення політичних проблем. Так, зокрема ще у 2010 році лідери Великобританії, Франції та Німеччини підтвердили провал політики правового мультикультуралізму: «Ми були занадто стурбовані ідентичністю того, хто приїжджає в країну, і не звертали достатньо уваги на

ідентичність самої країни, яка приймає приїжджого», — вказав Н. Саркозі [12]. В Україні ж неналежне акцентування на національній самобутності в межах впровадження правового мультикультуралізму свого часу сприяло розвитку подвійної ідентичності, що стало катализатором глобальних політичних та суспільних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням правового мультикультуралізму, його теоретичному та практичному втіленню присвячували праці такі вітчизняні дослідники як С. Дрожжина [4], Т. Суконкіна [11], А. Рібаков [10], В. Грубов [2], М. Козловець [5], О. Корнієнко [6], Ю. Халілова-Чуваєва [13], Д. Ейдельман [15] та ін. Конструктивний аналіз теорії мультикультуралізму як одного з напрямів державної політики здійснювали іноземні дослідники, зокрема С. Бенхабіб [1], Ч. Кутакас [7], тощо.

В межах національної самобутності та її взаємозв'язку з правовим мультикультуралізмом становлять інтерес роботи Г. Дашутін [3], О. Рудакевич [9], І. Мільчин [8] та інших.

Метою статті є аналіз сутності правового мультикультуралізму та дослідження в його контексті причин кризи національної самобутності.

Виклад основного матеріалу. Дискурс навколо правового мультикультуралізму, незважаючи на часту та різку критику теорії, триває ось уже більш як три десятиліття: вперше термін, зазначає Н. Глейзер у праці «Ми всі мультикультуралісти», був використаний у 1941 році в New York Herald Tribune Books, але найбільш яскравого науково-правового вираження отримав з прийняттям Офіційного акту про мультикультуралізм в Канаді 1971 року.

Вважаємо за необхідне вказати на суттєву відмінність: так, якщо для Канади та США мультикультуралізм був поняттям зі сфери політичної філософії та позначав вимоги різних соціокультурних груп, які вимагали встановлення реальної рівності прав та можливостей, то для європейського суспільства мультикультуралізм спершу став реакцією на кризи, залишені по собі Другою світовою війною, а потім — спробою стати «окозамилювальним» вирішенням проблем мігрантів з країн «третього світу», які наприкінці 80-х буквально заповнили Європу. Як зазначила в жовтні 2010 року канцлер ФРН Ангела Меркель, зустрічаючись з членами Християнсько-демократичного союзу у Потсдамі: «Концепція, за якою ми в теперішній час живемо пліч-о-пліч і щасливі цим фактом, не працює. ... Ми самі себе тішили і говорили собі: «Вони у нас не залишаться, колись вони пойдуть», але так не сталося» [15].

На противагу канадському варіанту правового мультикультуралізму, який, відкинувши поділ су-

спільства на «дві нації плюс меншини» на користь «мозаїки», пропонував взяти за основу двомовність нації і відповідно толерантно сприймати та схвалювати інші культури як рівноправні, забезпечуючи їх правову підтримку та розвиток [10, с. 65], у країнах Європи можемо спостерігати існування одночасно власне громадян певної держави, громад національних меншин та мігрантів. При цьому вбачається практична відсутність асиміляційних процесів: саме про це, як про причину краху політики правового мультикультуралізму зазначали лідери Євросоюзу, втім, додає О. Корнієнко, незважаючи на такі проблемні взаємовідносини з іммігрантськими (чи культурними) співтовариствами, провідні країни Європи продовжують підтримувати мультикультуралізм на плаву через кілька причин: демографічна криза всередині європейських держав змушує відчувати постійну економічну потребу у робочій силі. Окрім того, неможливо уникнути часто голосливого підкреслення важливості правового мультикультуралізму різними політичними силами, які цим намагаються отримати більше голосів від соціальних мас [6, с. 154–155].

Вказані процеси поруч з проблемами асиміляційної державної політики призводять до того, вважає Ю. Халілова-Чуваєва, що правовий мультикультуралізм стає невизначеним явищем: як теорія він не здатен похвалитися міцним методологічним фундаментом та методикою дослідження; принцип толерантності, який був закладений у його основі, виявився несумісним з релігійними та іншими вимогами, привнесеними мігрантами; політична практика не має науково обґрунтованих уявлень про те, як у демократичний спосіб поєднати антидемократичні вимоги певних груп мігрантів чи нацменшин з власне національним корінним населенням; і, звісно, без готовності цих суб'єктів до діалогу та компромісів, механізм асиміляції практично неможливий [13, с. 70].

Глобалізація та спроби культурних чи національних груп у цій ситуації зберегти свою самобутність призводять до конфлікту ідентичності та мультикультуралізму — у першому випадку йдеться про збереження самобутності, тоді ж як у другому зусилля спрямовуються на максимальне підтримання культурного плюралізму. Результатом невирішеності цього конфлікту можна вказати те, що ще наприкінці 90-х рр. зауважила елітарна громадська «Комісія Сполучених Штатів з національної безпеки»: «мультикультуральна фрагментація, перенесена на сприйняття різних поколінь, веде до втрати відкритих проявів національної ідентичності, серйозно підриває американську національну самобутність і національну волю» [8, с. 34].

Відповіддю на поглиблення конфліктів між національною самобутністю та правовим мультикультуралізмом ряд дослідників [5, с. 244; 11, с. 35–38] пропонує назвати політику мультикультурної ідентичності, яка ґрунтується на толерантності до всіх меншин, а також акцентує на можливості та користі паралельного співіснування етнічних спільнот, емігрантських груп, громад, що репрезентують рідні культури на основі принципів мультикультуралізму (відмова від ксенофобії та шовінізму, упереджень, визнання та толерантне ставлення до расових, етнічних, релігійних угруповань та гендерних і сексуальних меншин).

При цьому необхідно наголосити на національній самобутності, яка є однією з найбільш важливих за змістом колективних ідентичностей — у контексті правового мультикультуралізму саме вона переважає релігійні, класові та родові, які можуть хіба що стати підсилювальним чинником у пошуці демократичних варіантів вирішення кризових питань в правовому мультикультуралізмі. Вважаємо за доцільне навести твердження Ю. Халілової-Чуваєвої, яка переконана: в контексті правового мультикультуралізму усередині європейських реалій необхідно входити з того, що ми — громадяни єдиного співтовариства, які мають рівні права та обов'язки, незважаючи на розбіжності в культурі, мові, традиціях. Право кожної людини полягає у тому, що вона може обирати власну ідентичність, але верховенство громадянської (національної) самобутності є пріоритетним [13, с. 74].

Для уникнення чергової кризи правового мультикультуралізму, держави, в яких існує плюралізм культур, повинні змінювати методи політичного врегулювання пов'язаних з мультикультуралізмом проблем, при цьому не зосереджуючись на можливих каральних заходах, а повертаючись до асиміляції на основі толерантного діалогу і акцентуючи на важливості національної самобутності як об'єднавчого фактору від найнижчих ланок — власне громадян та членів суспільства.

Зокрема, як зазначає О. Рудакевич, національні цінності виступають основою національного єднання та державного будівництва. В контексті українського досвіду важливо говорити про власне українські національні цінності, які у суспільній свідомості одночасно виражали б історичний досвід українського народу і відігравали роль керівних ідеалів [9, с. 221], а також запозичені від інших правових культур. Ми погоджуємося з твердженням Г. Дашутіна і М. Міхальченка, які зазначають, що «для України пошук нової системи ідеалів і орієнтирів є сьогодні складним, але важливим завданням. Без

цього етапу пізнавального і світоглядного пошуку неможливо розробити програми економічних, політичних, освітянських та інших реформ, подолати системну кризу, яка розхитує суспільну будівлю» [3, с. 12].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Незважаючи на те, що глобальна інтеграція спричиняє чимало проблемних моментів для національних держав у контексті розширення кордонів, узалежнення від міжнародних політичних структур, як влучно зазначив К. Хюбнер, нація, як форма існування державно-політичної спільності, з погляду мультикультурної перспективи розвитку, і далі зберігатиме своє значення [14, с. 292]. Правовий

мультикультуралізм за своєю природою передбачає існування в межах одного суспільства безлічі груп, які відрізняються етнічно, національно, релігійно тощо, але при цьому зберігають свою самобутність. Важливо зазначити, що ці форми співіснування у демократичній державі повинні бути максимально об'єднані — замкнутість груп на власній ідентичності, відсутність асиміляційних процесів між ланками спричиняють шовіністичні настрої. Відповідно, для уникнення цих явищ, а також для запобігання кризи національної самобутності необхідно удосконалювати розуміння та застосування правого мультикультуралізму, а також сприяти повноцінному правовому діалогу.

Література

1. Бенхабиб С. Притязания культуры. Равенство и разнообразие / С. Бенхабиб. — М.: Логос, 2003. — 350 с.
2. Грубов В. Криза політики мультикультуралізму в європейському суспільному просторі / В. Грубов, Ю. Кулагін // Вісник КНТЕУ. — 2012. — № 6. — С. 104–114.
3. Дашутін Г. П. Український експеримент на терезах гуманізму / Г. П. Дашутін, М. І. Михальченко. — К.: Парлам. вид-во, 2001. — 335 с.
4. Дрожжина С. В. Мультикультуралізм: теоретичні і практичні аспекти / С. В. Дрожжина // Політичний менеджмент. — 2008. — № 3. — С. 96–106.
5. Козловець, М. Мультикультуралізм versus національної ідентичності / Микола Козловець // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: філософія. — 2011. — Вип. 8. — С. 243–259.
6. Корнієнко О. Мультикультуралізм як модель сучасного поліетнічного суспільства / О. Корнієнко // Збірник наукових праць. Світогляд — Філософія — Релігія. — 2013. — № 4. — С. 150–159.
7. Кукатас Ч. Теоретические основы мультикультурализма [Електронний ресурс] / ДИАЛОГ.ua: Незалежний інформаційно-аналітичний ресурс. — Режим доступу: http://dialogs.org.ua/ua/issue_full.php?m_id=10227
8. Мильчин И. Культура как фактор американского глобального влияния / И. Мильчин // Философские науки. — 2003. — № 3. — С. 27–46.
9. Рудакевич О. Ціннісний трикутник національної політичної культури / О. Рудакевич. // Наукові записки ІПіЕНД ім. І Курбаса НАН України. — 2011. — № 49. — С. 220–231.
10. Рыбаков А. В. Мультикультурализм как социальная теория и политическая практика / А. В. Рыбаков, Д. А. Квон // Власть. — 2016. — № 6. — С. 64–70.
11. Суконкина Т. Феномен мультикультурализма в современном обществе / Т. Н. Суконкина // Практична філософія. — 2008. — № 4. — С. 35–38.
12. Трещанин Д. Мультикультурализм — это тупиковая стратегия [Електронний ресурс] / Д. Трещанин. — Режим доступу: <http://svpressa.ru/society/article/38872>.
13. Халілова-Чуваєва Ю. О. Європейська політика мультикультуралізму і криза національної ідентичності: політичний аспект / Ю. О. Халілова-Чуваєва, І. В. Бубнов // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Сер.: Гуманітарні науки. — 2013. — Вип. 2. — С. 66–77.
14. Хюбнер К. Нация: от забвения к возрождению / Курт Хюбнер; [пер. с нем. А. Ю. Антоновского]. — К.: Канон+, 2001. — 400 с.
15. Эйдельман Д. Ложь мультикультурности [Електронний ресурс] / Давид Эйдельман // Гражданин мира. — 2015. — Режим доступу: http://relevantinfo.co.il/multiculturalism_lie/.

References

1. Benkhabib S. Prityazaniya kultury. Ravenstvo i raznootbrazie / S. Benkhabib. — M.: Logos, 2003. — 350 s.
2. Hrubov V. Kryza polityky mul'tykul'turalizmu v yevropeys'komu suspil'nomu prostori / V. Hrubov, Yu. Kulahin. // Visnyk KNTEU. — 2012. — #6. — S. 104–114.

3. Dashutin H. P. Ukrayins'kyy eksperyment na terezakh humanizmu / H. P. Dashutin, M. I. Mykhal'chenko. — K.: Parlam. vyd-vo, 2001. — 335 s.
4. Drozhzhyna S. V. Mul'tykul'turalizm: teoretychni i praktychni aspekty / S. V. Drozhzhyna // Politychnyy menedzhment. — 2008. — # 3. — S. 96–106.
5. Kozlovets', M. Mul'tykul'turalizm versus natsional'noyi identychnosti / Mykola Kozlovets' // Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Seriya: filosiya. — 2011. — Vyp. 8. — S. 243–259.
6. Korniyenko O. Mul'tykul'turalizm yak model' suchasnoho polietnichnoho suspil'stva / O. Korniyenko. // Zbirnyk naukovykh prats'. Svitohlyad — Filosofiya — Relihiya. — 2013. — #4. — S. 150–159.
7. Kukatas Ch. Teoreticheskie osnovy multikulturalizma. — [Yeielektronniy resurs] / DIALOG.ua: Nezalezhniy informatsiyno-analitichniy resurs. — Rezhim dostupu: http://dialogs.org.ua/ua/issue_full.php?m_id=10227
8. Milchin I. Kultura kak faktor amerikanskogo globalnogo vliyaniya / I. Milchin // Filiosofskie nauki. — 2003. — № 3. — S. 27–46.
9. Rudakevych O. Tsinnisnyy trykutnyk natsional'noyi politychnoyi kul'tury / O. Rudakevych. // Naukovi zapysky IPIEND im. I Kurbaso NAN Ukrayiny. — 2011. — #49. — S. 220–231.
10. Rybakov A. V. Multikulturalizm kak sotsialnaya teoriya i politicheskaya praktika / A. V. Rybakov, D. A. Kvon // Vlast. — 2016. — № 6. — C. 64–70.
11. Sukonkina T. Fenomen multikulturalizma v sovremennom obshchestve / T. N. Sukonkina // Praktichna filiosofiya. — 2008. — № 4. — S. 35–38.
12. Treshchanin D. Multikulturalizm — eto tupikovaya strategiya [Yeielektronniy resurs] / D. Treshchanin — Rezhim dostupu do resursu: <http://svpressa.ru/society/article/38872>
13. Khalilova-Chuvayeva Yu. O. Yevropeys'ka polityka mul'tykul'turalizmu i kryza natsional'noyi identychnosti: politychnyy aspekt / Yu. O. Khalilova-Chuvayeva, I. V. Bubnov // Visnyk Donets'koho natsional'noho universytetu ekonomiky i torhivli im. Mykhayla Tuhan-Baranovs'koho. Ser.: Humanitarni nauky. — 2013. — Vyp. 2. — S. 66–77.
14. Khyubner K. Natsiya: ot zabveniya k vozrozhdeniyu / Kurt Khyubner; [per. s nem. A. Yu. Antonovskogo]. — K.: Kanon+, 2001. — 400 s.
15. Eydelman D. Lozh multikulturnosti [Yeielektronniy resurs] / David Eydelman // Grazhdanin mira. — 2015. — Rezhim dostupu: http://relevantinfo.co.il/multiculturalism_lie/